

A close-up portrait of Michael Ford, a middle-aged man with thinning grey hair and glasses, smiling slightly. He is wearing a light blue button-down shirt. The background is a soft-focus green landscape.

MICHAEL FORD

Henri Nouwen

PORTRET VAN EEN
EENZAME MYSTICUS

BERNE MEDIA | HALEWIJN

MICHAEL FORD

Henri Nouwen

PORTRET VAN EEN
EENZAME MYSTICUS

BERNE
MEDIA
uitgeverij abdij van berne

halewijn

© 2018 Michael Ford
© 2020 Berne Media | uitgeverij abdi van berne
www.bernemedia.com

Oorspronkelijke uitgave:
Lonely Mystic. A New Portrait of Henri J.M. Nouwen
© 2018 Paulist Press
www.paulistpress.com

Vertaald uit het Engels door Rolf Deen
Vormgeving omslag: Jan de Boer
Vormgeving binnenwerk: Ronald Smaal | Reis met goudvis
Redactie: Frieda Pruijm

Uitgave in samenwerking met Uitgeverij Halewijn NV, Antwerpen
www.halewijn.info

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden
verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk,
fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder
voorafgaande toestemming van de uitgever.

ISBN 978 90 8972 402 1
e-book 978 90 8972 409 0
NUR 708

Dankwoord

Ik blijf de familie, vrienden en collega's van Henri Nouwen steeds dankbaar voor het delen van hun herinneringen in interviews een jaar nadat Henri stierf, en ook degenen die speciaal voor deze publicatie een bijdrage hebben geleverd. Veel dank aan Frank Hamilton die er mee instemde om voor het eerst in het openbaar te spreken over zijn jarenlange vriendschap met Henri. Dank aan Michael Harank voor zijn toestemming om in dit boek een van de brieven van Henri aan hem op te nemen en voor zijn verklarend commentaar erbij. En dank aan Chris Glaser voor de scherpzinnige reflectie op zijn oud-docent en zijn nieuwe mystieke denkbeelden daarbij.

Veel mensen boden mij steun bij mijn werk over Nouwen, onder wie: Joy Adams, David Birchall, Scott Brubaker, David Camilleri, Michael Christensen, Mary Garcia, Damian Hart, Peter Huxham, Willem Klaver, Anthony Redmond, Lee Taylor, Raymond Tomkinson en Mark Woodrow. Bijzondere dank aan dr. David Torevell die mijn proefschrift over Henri Nouwen begeleidde en die het manuscript van dit boek van waardevol commentaar voorzag, en aan mijn moeder en broer Nigel voor hun bemoediging. En zoals altijd ben ik dank verschuldigd aan mijn redacteur Paul McMahan voor zijn zorgzame en zakelijke leiding en aan het hele hardwerkende team van uitgeverij Paulist Press.

Graag wil ik ook Berne Media bedanken voor het tot stand brengen van deze Nederlandse editie van mijn werk.

1 Intimiteit en afstand

**‘God omhelst je. Het mysterie van God
slaat zijn armen om je heen.’**

Hildegard von Bingen (1098-1179)

Een glimmend zwarte sculptuur van wit geaderd Italiaans marmer trok voortdurend de aandacht in de werkkamer van Henri Nouwen in Daybreak. Hij kon zijn ogen er niet vanaf houden en soms streefde hij het marmer om de vorm van het beeld te kunnen voelen. Het was het werk van een plaatselijke kunstenaar, die het de titel ‘Gemeenschap’ meegaf. Het stelde twee gezichten voor, dicht bij elkaar maar gescheiden door wat Henri omschreef als ‘een leegte vol energie’. Tegelijk hing er een sfeer van heelheid om het beeld heen. De lichamen waaruit de gezichten omhoogkwamen waren met elkaar verbonden in een verwachtingsvolle houding. Het was één beeld uit twee gestalten, onverwoestbaar en breeikbaar tegelijk. Het werk had een uitstraling van zowel volheid als leegte, van eeuwigheid zowel als tijdelijkheid.

Het mooie beeld wees Henri echter ook op een pijnlijk psychologisch aspect van zijn bestaan. De marmeren gezichten vertelden hem iets over ‘de grote spanning in mijn eigen leven: de spanning tussen een verlangen naar nabijheid en de noodzaak om afstand te bewaren’ (Nouwen: 1993b, 14). Zinspeelde hij hier als ouder wordende rooms-katholiek priester op de wanhopige eenzaamheid en de angst voor de toekomst die som-

mige celibatairen in het gewijde ambt parten speelde? Was het een verlangen naar persoonlijke intimiteit waarvan hij de uiterste consequentie doorzag? Had hij het hier over de veel beschreven verbroken vriendschap met iemand in de Arkgemeenschap waardoor Henri in therapie moest en die hem wanhopig maakte? Of was het alles tegelijk? Er bestaan veel aanwijzingen voor, zowel uit verhalen van anderen als uit zijn eigen geschriften, dat naarmate Henri ouder werd hij zich meer en meer ongerust maakte over de mogelijke eenzaamheid in de jaren die voor hem lagen. De toenmalige pastor van de Albanees-orthodoxe St. Nicolaaskerk in New York, John Garvey, herinnerde zich een gesprek met hem: ‘Hij maakte zich zorgen over wat er van hem terecht zou komen op oudere leeftijd. Net als veel andere vrienden zeiden wij natuurlijk tegen hem dat hij welkom bij ons was. “Wie zit er nou te wachten op een chagrijnige oude priester?”’, zei hij dan gekscherend. Ik denk dat hij nooit echt aanvaardde dat er heel veel mensen waren die van hem hielden.’

Deze onzekerheid over liefhebben en geliefd zijn liep door zijn leven als een van de witte aderen door het marmeren beeld in zijn werkkamer. Dit kwam in zijn vroege kinderjaren al aan het licht. Het maakte zijn ouders ietwat ongerust hem te zien ronddraven in zijn box terwijl hij onophoudelijk vroeg of zij wel van hem hielden. Dit detail over zijn jeugd is afkomstig van Henri’s vader zelf, hoogleraar Laurent Nouwen, die deze karaktertrek van zijn oudste zoon onthulde aan sociaal psycholoog Peter Naus. Naus was een studiegenoot van Henri aan de universiteit van Nijmegen en bleef zijn leven lang met hem bevriend. Hij begreep dat wat Laurent en Maria Nouwen ook deden om hun oudste gerust te stellen, hij de vraag bleef herhalen. Henri schrijft in zijn boeken dat zijn moeder onvoorwaardelijk van hem hield, dus moet hij als kind doorlopend naar bevestiging bij zijn vader hebben gezocht.

Henri was de oudste van vier kinderen en was zorgzaam voor zijn jongere zus en broers, Laurien, Paul en Laurent. Paul

vertelde mij dat zijn typisch Nederlandse vader heel streng kon zijn. Hij was een man die erom bekendstond dat hij zorgvuldig waakte over de loopbaanperspectieven van zijn kinderen. Zelf een van elf kinderen, zat Laurent Nouwen in zijn jongere jaren een aantal maanden op een seminarie van de paters dominicanen. Later studeerde hij rechten en hij werd uiteindelijk een succesvol hoogleraar in het belastingrecht aan de universiteit van Nijmegen. Henri omschreef zijn vader als ‘zeer intelligent en goed in staat om zich te handhaven in een concurrerende omgeving’. Als oudste zoon had Henri het gevoel dat hem ingeprent was dat hij minstens zo goed als zijn vader moest zijn. Er bleef daardoor een levenslange rivaliteit tussen hen bestaan. Toen Henri aan de priesteropleiding begon, ging zijn vader zelfs theologische literatuur lezen. Toen Henri psychologie ging studeren, besloot zijn vader zich ook met dit onderwerp vertrouwd te maken. Enerzijds was zijn vader voor Henri een ‘zeer liefdevolle persoon’, maar anderzijds kreeg hij het gevoel ‘dat door de manier waarop hij mij ondervroeg en uitdaagde, hij altijd de strijd met mij aanging om het laatste woord over een onderwerp te hebben’ (Nouwen: 2009, 69). Het ergerde Henri dat hij dit niet deed bij zijn zus en broers, maar hij hield deze gevoelens voor zich omdat hij vond dat hij zijn vader niet mocht tegenspreken. Toen Henri later in zijn leven het schilderij ‘De terugkeer van de verloren zoon’ van Rembrandt bestudeerde (Nouwen: 1991) en inzicht kreeg in wat het betekende om echt thuis te komen en onvoorwaardelijke liefde te ontvangen, realiseerde hij zich dat afgunst zich als kind in hem had vastgezet, net als bij de oudere zoon in het schilderij. De relatie met zijn vader lag altijd dicht aan de oppervlakte van zijn eigen angstgevoelens als volwassene. Maar kort voor zijn dood vertelde Henri’s vader mij: ‘Henri was trots op mij en probeerde altijd indruk op mij te maken door te zeggen: “Ik ben een beroemdheid, vader. Ik heb succes behaald.” Ik was trots op zijn succes. Hij was een trouwe zoon maar ook zeer menselijk. Ik

mis hem vreselijk. Hij had veel weg van zijn moeder, gedreven en altijd aan het werk.’

Vader en moeder Nouwen, die enorm veel om hun vier kinderen gaven en ze alle kansen boden op een academische loopbaan, gaven later toe dat zij de opvoeding van Henri hadden aangepakt volgens de leer van een Duitse arts die beweerde dat inhalig gedrag van kinderen het best kon worden afgeleerd door eten en lichamelijk contact te beperken. Dit zou niet alleen verklaren waarom Henri als jonge man altijd trek had maar ook, in dit geval relevanter, dat hun zoon levenslang bleef hunkeren naar intimiteit. Chris Glaser, een student van Henri, herinnert zich echter dat hij een andere versie van het verhaal vertelde: als zijn vader of moeder langs de box liepen, hield de de kleine Henri zijn armpjes omhoog om opgepakt, vastgehouden en geknuffeld te worden. De toenmalige handboeken voor opvoeding raadden af steeds toe te geven aan de verlangens van kinderen om te vermijden dat zij verwend zouden raken. Daardoor gingen zijn ouders dus tegen hun natuurlijke neiging in. Henri had het gevoel dat hij hierdoor schade had opgelopen die hem in zijn latere leven parten bleef spelen. Chris Glaser vertelde mij: ‘Het kan volgens mij geen toeval zijn dat een van zijn lievelingsboeken over het geestelijk leven de oorspronkelijk Engelse titel *Reaching Out* had. Zijn handen uitstrekken naar anderen, dat is precies wat Henri deed als klein kind en als volwassene.’

Wat de oorsprong van de eenzaamheid in zijn kindertijd ook mag zijn, Henri had het duidelijk moeilijk met zaken als intimiteit, verlangen en gevoelens van verbondenheid. De sterke band die hij had met zijn moeder doet vermoeden dat Henri vrijwel vanaf zijn geboorte een sterkere behoefte had aan veiligheid, affectie en liefde dan waar een ouder normaal gesproken een antwoord op heeft. Wat zijn ouders ook deden, deze behoefte van Henri bleef onverzadigbaar. Er kan ook iets zijn gebeurd in zijn jeugd, buiten het zicht van zijn moeder en vader,

dat op een of andere manier de band van Henri met zijn ouders in gevaar bracht, of er is in zijn latere leven iets voorgevallen dat de oorspronkelijk hechte relatie verstoord heeft. Zijn levenslange onrust kan niet alleen in verband worden gebracht met onzekerheid over hechting in zijn kindertijd, maar ook met zijn twijfels over de mate waarin hij aansluiting bij anderen kon vinden naarmate hij ouder werd. Verklaart dat hoe hij met zijn rusteloze gejakker wanhopig bezig was zichzelf ervan te overtuigen dat hij wél aansluiting kon vinden en dat mensen hem wél aardig vonden, hem accepteerden en waardeerden? Had hij dit niet gedaan, dan was hij misschien wel helemaal vastgelopen.

In mijn boek *De gewonde profeet* gaf ik al aan dat de hechtingstheorie van John Bowlby (1907-1990), een van de belangrijkste theoretische ontwikkelingen in de psychoanalyse sinds Freud, kan helpen om iets van de sterke verlangens van Henri te begrijpen, hoewel niet al zijn gedragingen erdoor verklaard kunnen worden. De theorie maakt onderscheid tussen veilige en onveilige hechting. Iemand die zich verbonden voelt, ervaart veiligheid en zekerheid; een onveilig gehecht kind, zoals Henri was, ervaart zowel intense gevoelens van liefde en afhankelijkheid als ook angst voor afwijzing, ergernis en achterdocht ten opzichte van de hechtingsfiguur, doorgaans de moeder. Iemand met gebrek aan een gevoel van veiligheid heeft de behoefte om dichtbij de hechtingsfiguur te blijven maar wil tegelijk diezelfde figuur straffen bij het geringste teken van verlating. Hoewel er geen bewijs is voor dergelijk gedrag in zijn jeugd, zien we deze ambivalente onzekerheid wel terug in zijn volwassen relaties. Hechtingpatronen komen tot stand door afzondering of dreigende afzondering van de hechtingsfiguur en kunnen diepgaande gevolgen hebben voor de psychologische ontwikkeling en de psychopathologie gedurende iemands hele levenscyclus (Bowlby: 1997).

De boze geest waar Henri doorlopend strijd mee voerde was het gebrek aan bevestiging dat hij verbonden was, of met

andere woorden, geliefd was. Hij begon de strijd te verliezen als hij overgevoelig was voor wat zijn vrienden wel of niet deden, zeiden of niet zeiden maar ook als hij van hot naar her draafde, verzoeken om lezingen te geven niet afsloeg en continu bleef werken. Zijn vrienden maakten er weleens toespelingen op dat hoewel hij met zijn lezingen menig publiek in vervoering bracht, de achterliggende reden om ze te geven wel eens minder onbaatzuchtig zou kunnen zijn dan mensen dachten en in feite een uitdrukking van zijn rusteloosheid was. Henri was zich daarvan bewust. Als hij het heel druk had, dan hield hij zijn persoonlijke problemen, waar hij eigenlijk aan moest werken, op afstand. Tegelijk hielp hij er ook andere mensen mee. Dat was de tragiek maar ook de kracht van het leven van Henri, zegt Peter Naus, die zich vaak afvroeg of bij bijzondere mensen hun grootsheid juist niet bestaat uit het vermogen constructief om te gaan met de boze geesten die hen steeds proberen eronder te krijgen. Niet dat ze ooit verdwijnen, zei hij tegen mij, maar je kunt zo met ze leren leven dat je ze zo veel mogelijk probeert te neutraliseren. Zelf psycholoog begreep Henri wat er aan de hand was. Het punt was of hij creatief met het probleem kon leren omgaan.

Misschien is de verklaring niet alleen psychologisch maar ook spiritueel van aard. Voelde het bijzondere kind in de box zich misschien verstoken van de liefde van God die hij prena-taal in de baarmoeder had ervaren? Wij weten dat Henri rond zijn vijftigste jaar gegrepen werd door een uitspraak van de dominicaan Père Thomas Philippe, met Jean Vanier mede-oprichter van de Arkgemeenschap. Henri had tot dan toe altijd begrepen dat het mystieke leven, de eenwording in gemeenschap met God, de hoogste beloning was van het morele leven. Het klassieke onderscheid tussen de zuiverende weg, de verlichtende weg en de verenigende weg als de drie opklimmende niveaus van het spirituele leven, bevestigde deze opvatting. De kerk had het mystieke leven steeds opgevat als het leven van

een zeldzame groep mensen die het gebed van volkomen overgave wisten te bereiken. Maar in een persoonlijke ontmoeting vertelde Père Thomas aan Henri dat het mystieke leven zich eigenlijk bevindt aan het begin van ons bestaan en niet alleen aan het einde. Henri schreef rond die tijd in zijn dagboek:

Wij zijn geboren in intieme verbondenheid met God, die ons in liefde heeft geschapen. We behoren aan God toe vanaf het moment dat we in de moederschoot ontvangen worden. God heeft ons een hart gegeven waarmee we niet alleen Hem vertrouwen, maar ook onze vader, moeder, familieleden, onszelf en de wereld om ons heen. Père Thomas is ervan overtuigd dat heel kleine kinderen diep intuïtief God kennen met hun hart. Helaas raak dat hart later verduisterd en soms verstrikt door alle denksystemen die we geleidelijk aanleren. Gehandicapte mensen kunnen maar weinig leren en laten daarom hun hart gemakkelijker spreken, ze laten iets zien van die mystieke verbondenheid die voor veel intelligente mensen zo moeilijk te bereiken is. (Nouwen: 2002a, 54-55)

Henri behoorde ongetwijfeld tot het type kinderen dat van nature een sterke spirituele aanleg heeft. De voortdurende behoefte aan bevestiging van zulke kinderen zou veroorzaakt kunnen worden door een prenataal gevoel door God bemind te worden. Na de geboorte komt dat gevoel vervolgens in de schaduw of op afstand te staan. Al heel jong ervoer Henri God als een werkelijkheid in zijn leven en Jezus was voor hem 'zeer, zeer aanwezig'. Het was daarom ook geen verassing dat hij al op vijfjarige leeftijd blij gaf van een natuurlijke neiging tot het priesterschap. Terwijl zijn vriendjes buiten in het nabijgelegen bos rondraafden als cowboys en indianen, wilde Henri op zolder bij wijze van spiritueel avontuurspel per se de heilige mis opdragen. Overigens bood Henri wel vrijwillig aan de impopulaire